

MODELOS FLEXIBLES DE FORMACIÓN: UNA RESPUESTA A LAS NECESIDADES ACTUALES

EL PRACTICUM AL GRAU DE PEDAGOGIA: MAPATGE, SIMULACIÓ I IMMERSIÓ

- Rajadell Puiggròs, Núria
Universitat de Barcelona
Facultat de Pedagogia
Passeig de la Vall d'Hebron 171. Edifici Migdia I, 4a. planta. Campus Mundet. 08035
Barcelona, Espanya
nrajadell@ub.edu
- Millan Guasch, Maria Dolors
Universitat de Barcelona
Facultat de Pedagogia
Passeig de la Vall d'Hebron 171. Edifici Migdia I, 4a. planta. Campus Mundet. 08035
Barcelona, Espanya
dmillan@ub.edu
- Noguera Pigem, Elena
Universitat de Barcelona
Facultat de Pedagogia
Passeig de la Vall d'Hebron 171. Edifici Migdia I, 4a. planta. Campus Mundet. 08035
Barcelona, Espanya
enoguera@ub.edu

1. **RESUM:** El grau de Pedagogia facilita l'adquisició de competències professionals, i el *Practicum* esdevé indispensable, malgrat la seva complexitat, coordinant-se sota una progressiva immersió en una realitat professional i amb una mirada transdisciplinar, sistèmica i holística. A partir del treball compartit de l'equip docent mostrem uns resultats a partir de quatre eixos: coordinació entre tot l'equip docent, reflexió col·laborativa sobre els continguts, avaluació de les competències, i transferència.

MODELOS FLEXIBLES DE FORMACIÓN: UNA RESPUESTA A LAS NECESIDADES ACTUALES

2. **ABSTRACT:** The degree of Pedagogy facilitates the acquisition of professional skills, and practicum became indispensable, despite its complexity, coordinated under a gradual immersion into a true professional and a look-disciplinary, holistic and systemic. From the shared work of the faculty shows results from four areas: coordination among all faculty, collaborative reflection on content, skills assessment and transfer.
3. **PARAULES CLAU:** Grau de Pedagogia, Practicum, Iniciació professional, Simulació professional, Immersió Professional, Professionalització. / **KEYWORDS:** Degree in Education Practicum, Professional introduction, Simulation training, Professional Diving, Professionalization.

4. DESENVOLUPAMENT

a) Re-codificar la professió del pedagog de principis del segle XXI

Des de la coordinació del Practicum del Grau de Pedagogia, el fet de voler definir una estructura de pràctiques ens remet a un perfil del pedagog tenint en compte els marcs legals i alhora els nostres marcs mentals, i per això que ens hem preguntat: Com és el món del treball a principis del segle XXI en el qual el pedagog o pedagoga ha d'actuar ?.

Els marc legals

Pel que fa als marcs legals, hem optat per la següent seqüència de referències legals tot considerant el seu grau de significació:

A nivell europeu, la Declaració de Bolonya estableix els fonaments per a la implementació de l'Espai Europeu d'Ensenyament Superior (EEES).

A nivell espanyol, el Real Decreto del BOE 1393/2007 del 29 d'octubre va establir l'ordenació dels ensenyaments universitaris oficials exigida pel procés de construcció de l'Espai Europeu d'Educació Superior.

MODELOS FLEXIBLES DE FORMACIÓN: UNA RESPUESTA A LAS NECESIDADES ACTUALES

http://www.boe.es/boe_catalan/dias/2007/10/31/pdfs/A04349-04360.pdf

La verificació del Pla d'Estudis del grau de Pedagogia de la Universitat de Barcelona s'aprova per AQU Agència de Qualitat de la Universitat, el 19 de febrer del 2009 i s'inicia l'ensenyament el curs 2009 – 2010.

http://www.ub.edu/pedagogia/pedagogia/docs/Memoria_Ped.pdf

La Universitat de Barcelona aprova la normativa de pràctiques acadèmiques externes del seu estudiantat en la Comissió Acadèmica del 27 d'abril de 2012 i pel Consell de Govern del 8 de maig de 2012, i estableix que les pràctiques són una activitat de naturalesa formativa duta a terme pels estudiants i supervisada per la mateixa Universitat.

Els nostres marcs mentals

Pel que fa als nostres marcs mentals, exposem a continuació alguns dels que ens orienten, entesos com la necessitat de saber el que passa a fora, que ens ajuda a definir l'orientació del perfil professional del pedagog. Aquests marcs mentals els hem anat construint des de diferents fonts, autors i vivències, interpretats com el resultat de la intel·ligència col·lectiva, construïda des de l'autoria social.

Nous contextos, noves necessitats de la societat, nous recursos, noves formes de treball a principis del segle XXI

En aquesta societat cada cop més canviant i innovadora, amb un procés de canvi trepidant on els contextos professionals es van reconfigurant a mesura que emergeixen nous perfils i necessitats socials a les que donar resposta, s'incorporen altres característiques no considerades anteriorment. Esdevé bàsic repensar els perfils professionals atenent:

- Context global, complex, imprevisible, interdisciplinari i amb pocs recursos
- Necessitat de ser flexibles, observar i canviar
- Dificultat per saber on comença i on acaba una professió. Les professions estan colonitzades i els marcs de referència són canviants

MODELOS FLEXIBLES DE FORMACIÓN: UNA RESPUESTA A LAS NECESIDADES ACTUALES

- Existència de professionals polivalents, i itineraris professionals discontinus
- Un món del treball on l'obediència, diligència i intel·ligència esdevenen valors afegits de les persones, que es poden comprar, en contraposició a la iniciativa, creativitat i passió, que no són producte de mercat
- Ingent quantitat de coneixements, amb noves infraestructures que permeten la globalització dels sabers en un aprenentatge interconnectat
- Quantitat no sempre és indicatiu de qualitat
- El sistema productiu o de serveis lligat al territori repercuteix directament en la persona del territori i en la sostenibilitat
- Simbiosi de les cultures occidentals, orientals, africanes, amb trobada de cultures per damunt de la topada entre cultures

Re-pensant la professió de pedagog d'avui

Aquests marcs mentals que emergeixen com a trets característics de la societat del nostre segle ens porten a detectar la contaminació que algunes paraules han carregat al llarg de la història. Per això ens calen noves paraules que comuniquin idees d'avui, que permetin descriure i re-codificar la professió de pedagog/a, en el ben entès que el professorat implicat en el pràcticum s'imbueix d'aquestes idees.

El pedagog ha de poder desplegar les seves competències manegant-se amb grans marges d'incertesa. Correspon actuar de manera que possiblement no se'n sàpiguin les conseqüències, sense previsió de futur, però cercant aquells entorns en els que poder trobar marcs de referència i sinó construir-los enmig de la complexitat.

Ha de treballar des del paradigma de la formació basada en la reflexió, incorporant estratègies de pràctica reflexiva per preservar la importància de pensar sobre l'acció, enmig de l'emergent hiperactivitat; i ha de participar en els processos de canvi, com a professional capaç de construir el seu futur tant individualment com col·lectiva. Ha de poder incorporar la dimensió prospectiva i no restar reclòs merament en l'acció del moment; per tant, ha de

MODELOS FLEXIBLES DE FORMACIÓN: UNA RESPUESTA A LAS NECESIDADES ACTUALES

poder ser un professional que creï condicions que afavoreixin l'aprenentatge de les persones, els grups i les organitzacions, sent gestor de canvi.

En un moment on sembla que es reconstrueixen les identitats professionals però partint d'una identitat, cal ser capaços de definir els punts claus del pedagog, rescatant el valor afegit i intrínsec de la disciplina pedagògica com una disciplina sòlida. Cal partir del coneixement de la professió, el sector, l'educació, la formació, enfortint el vincle emocional amb la professió, amb el sector, aportant solucions allunyades del quietisme de la mera queixa. Des d'aquest punt de vista, la proposta s'emmarca en incrementar la cultura pedagògica, tot fent-la visible i rescatant la trajectòria pedagògica que té Catalunya.

Des d'aquesta aposta, convé combinar formació acadèmica i treball. Tant si la universitat és més acadèmica com si és més professional, les pràctiques han de ser professionals. La professionalitat és la recerca de noves competències en la nostra disciplina. La professionalitat és dinàmica i canviant.

Entre les habilitats a desplegar per fer possible aquesta tasca pedagògica, urgeix saber utilitzar de manera creativa les capacitats del coneixement, des de l'emprenedoria com a forma de posicionar-se en una manera de pensar. Heus aquesta la importància de l'auto ocupació de forma cooperativa de treballar.

El pedagog no solament comparteix espai amb professions afins, educació social, treball social, mestres i/o tecnòlegs de l'educació, per exemple, sinó que comparteix espai amb altres professionals als quals l'experiència laboral els ha encaminat a desenvolupar la seva activitat professional en el món de la Pedagogia. És per això que no hi ha un espai natural del pedagog, la pedagogia i la professió són transversals.

Més que la identificació amb un perfil professional o amb un lloc de treball concret (que poden anar modificant-se al llarg de les biografies personals) caldrà desenvolupar sòlidament les capacitats professionals de manera que la persona pugui realitzar la seva especialització com una de les concrecions possibles en el terreny professional.

MODELOS FLEXIBLES DE FORMACIÓN: UNA RESPUESTA A LAS NECESIDADES ACTUALES

Pensem en un bon professional, un expert, amb visió àmplia, on el rigor científic i intel·lectual, el respecte per la professió, el saber fer les coses bé, però sobretot l'ús que en faci del coneixement, siguin les característiques que nordegin la seva acció.

El perfil del pedagog

El pedagog és un professional de l'educació, polivalent, que pot actuar en diferents àmbits en els quals, directament o indirectament, es doni el fet educatiu/formatiu.

La seva formació el capacita fonamentalment per al desenvolupament de les següents funcions:

- Interpretar els canvis i tendències que introdueix la societat de la informació en la realitat educativa/formativa
- Dissenyar, implementar i avaluar programes, projectes, recursos educatius /formatius, adequats a les característiques de les persones, grups i organitzacions, en diferents contextos
- Gestionar programes, projectes i recursos pedagògics
- Crear serveis i recursos educatius/formatius adequats als col·lectius, incloent les tecnologies de la informació
- Investigar i ser crític en la recerca actual
- Actuar com a consultor en educació/formació

La seva acció es caracteritza fonamentalment per una triple possibilitat, que mostrem esquemàticament:

- Intervenir en diferents tipus de col·lectius (infants, joves, gent gran, col·lectius específics, en risc social, persones aturades, formació de la població activa...)
- Desenvolupar-se en organitzacions diverses (tercer sector, empreses, museus, consultories, ajuntaments, Generalitat, centres cívics....)

MODELOS FLEXIBLES DE FORMACIÓN: UNA RESPUESTA A LAS NECESIDADES ACTUALES

- Especialitzar-se en temàtiques concretes (entorns digitals d'aprenentatge, mediació, orientació i inserció professional, dinamització cultural, ètica professional)

Els àmbits o sistemes on pot actuar els agrupem en tres, tot i que no sempre són clares les fronteres entre una i l'altra perquè comparteixen espais i escenaris:

- Sistema d'educació formal: imparteix programes reglats, dona suport a l'educació formal, s'encarrega de programes reglats específics
- Sistema social: promou la integració sociolaboral, potencia la cohesió social, fomenta el benestar de les persones
- Sistema empresa: facilita la gestió de les persones, elabora recursos educatius/formatius.

Des de l'equip de coordinació del Pràcticum optem per incorporar a l'educació formal, social i empresa el concepte sistema i sistemes complexes, ja que les dinàmiques de la societat actual s'ajusten a aquestes teories. Considerem que els sistemes i els sistemes complexes estan formats per agents individuals que interactuen, de manera no lineal, i generen patrons de comportament a escala superior que no podem preveure. Entenem que aquests sistemes revisen i reordenen constantment els seus components com a resposta als estímuls que rep de l'entorn, quan les novetats constants impedeixen que el sistema arribi a l'equilibri. L'acceptació de tres sistemes és una opció més organitzativa que real, doncs elements d'un sistema poden formar part de l'altre.

b) El practicum en el pla d'estudis del grau de pedagogia

Fins al curs 1994–95 no es va contemplar com a matèria obligatòria, i ha anat evolucionant amb els anys i s'ha vist favorida amb la implementació del Grau de Pedagogia (2009-10).

Organitzativament incorpora tres assignatures seqüenciades, cadascuna amb una especificitat i alhora, una coherència global. Des del mapatge de la professió a l'assignatura obligatòria de Professionalització i Sortides Laborals, passant per les situacions de pràctica simulada i el taller d'emprenedoria, a l'assignatura obligatòria de Pràctiques d'Iniciació

MODELOS FLEXIBLES DE FORMACIÓN: UNA RESPUESTA A LAS NECESIDADES ACTUALES

Professional, fins a la plena immersió en una organització concreta, amb l'assignatura obligatòria de Pràctiques Externes.

Un dels reptes que s'han abordat aquests darrers anys ha estat, justament, superar la fragmentació de les tres assignatures i aconseguir la integració dels tres equips docents en el Practicum del grau de Pedagogia.

b.1.) Professionalització i Sortides Laborals (PSL): mapatge de la professió

Aquesta assignatura, presencial i obligatòria, es porta a terme a 1r curs, concretament el segon semestre, amb una càrrega lectiva de 6 crèdits ECTS, sent els seus objectius bàsics:

- Explorar el mapa de la professió a fi de conèixer les sortides professionals amb una visió actual i projectada al futur
- Afavorir el desenvolupament de competències transversals i específiques adients per a l'exercici de la professió
- Promoure l'autoconeixement reflexionant sobre un mateix, la pròpia formació i l'itinerari curricular

S'opta per una metodologia descriptiva/exploratòria que mostra el mapa de la professió i els diferents perfils professionals i escenaris

Aquest ampli ventall de sectors d'intervenció mostra la importància d'una actuació interdisciplinària i interpersonal. Això fa que es desdibuixin alguns plantejaments d'exclusivitat professional, i alhora s'estableixen nous camps de treball fins ara poc explorats. La polivalència, la complementarietat i la interdependència esdevenen claus en aquests moments.

Per aquest motiu, es combinen diferents activitats que faciliten a l'alumnat l'aproximació a la professió i als diferents escenaris que li permetin comprendre els esdeveniments que es donen a la realitat professional.

MODELOS FLEXIBLES DE FORMACIÓN: UNA RESPUESTA A LAS NECESIDADES ACTUALES

- Exposició dialogada sobre la temàtica del programa
- Discussions de lectures o comentaris de textos monogràfics
- Recerca d'articles, publicacions periòdiques, pàgines web, consulta de projectes, beques i altres recursos
- Activitats d'exploració professional: realitzar entrevistes a professionals, visitar organitzacions
- Reflexió sobre el disseny de l'itinerari curricular de l'alumnat a partir dels diversos perfils professionals presentats.

b.2) Pràctiques d'iniciació Professional (PIP): situacions de pràctiques simulades

Es desenvolupa al segon semestre del 3r curs, amb caràcter presencial i obligatori, i una càrrega per a l'alumne corresponent a 6 crèdits ECTS. Pretén integrar els continguts acadèmics apresos, així com altres experiències d'aprenentatge adquirides, en situacions de pràctiques simulades associades a la professió de pedagog/a. Els seus objectius pretesos són els següents:

- Utilitzar estratègies per analitzar, combinar i sintetitzar informació en situacions pràctiques simulades associades a la professió
- Identificar necessitats d'aprenentatge que permetin a l'alumne/a comprendre millor les situacions
- Identificar principis i conceptes aplicables a altres situacions, a partir dels coneixements obtinguts
- Identificar i analitzar els diferents aspectes que conformen el mapa professional del pedagog
- Comprendre l'existència de diverses variables que determinen les dinàmiques professionals i la pròpia ocupabilitat
- Analitzar l'accés a l'ocupació i a l'autoocupació.

MODELOS FLEXIBLES DE FORMACIÓN: UNA RESPUESTA A LAS NECESIDADES ACTUALES

Els seus continguts es sistematitzen en dos blocs:

- Bloc 1. Integrar en situacions pràctiques simulades associades a la professió de pedagog/a, els continguts acadèmics i altres experiències d'aprenentatge
- Bloc 2. Avançar cap a la construcció d'una identitat professional individual i col·lectiva.

S'opta per una metodologia de simulació de la realitat i per l'aprenentatge basat en problemes, i la seva avaluació és continuada i formativa.

b.3) PRÀCTIQUES EXTERNES (PEX): immersió en la realitat i sessions de pràctica reflexiva

S'ofereix al 4rt curs amb caràcter obligatori, presencial i anual, una càrrega de 18 crèdits i uns dies reservats per a la seva dedicació.

S'articulen en tres possibles modalitats, que selecciona l'alumne, d'entre l'Oferta general, l'Autoassignada i el Reconeixement de l'experiència laboral

Els objectius d'aprenentatge, reflectits al pla docent i compartits amb les organitzacions de pràctiques, desemboquen en que al final l'alumne disposi de:

- Món i cultura de la professió
- Marcs de referència cognitius que els permetin comprendre els esdeveniments i fenòmens que es donen a la realitat professional
- Noves experiències formatives
- Identitat individual, professional i col·lectiva
- Recursos per accedir a l'ocupació i a l'autoocupació

Els continguts de l'aquesta assignatura s'organitzen en dos blocs temàtics:

- Bloc 1. L'organització com a sistema complex, atenent la triple dimensionalitat estratègica, operativa i de suport

MODELOS FLEXIBLES DE FORMACIÓN: UNA RESPUESTA A LAS NECESIDADES ACTUALES

- Bloc 2. Cap a la construcció d'una identitat individual i col·lectiva, tenint en compte a partir del present, com anar dissenyant el futur.

La metodologia per la qual opten les PEX pretén garantir la immersió de l'estudiant en una organització, des d'una perspectiva sistèmica i holística, a més de reflexionar sobre el seu procés de creixement a través dels Seminaris de Pràctica Reflexiva (SPR) guiats pel tutor universitari que, a més, vetlla per unes bones pràctiques. La triangulació entre els dos tutors de la universitat i de l'organització, i l'alumne esdevé bàsica.

L'alumnat, per tal de ser avaluat i reflexionar sobre les PEX, realitzarà un Portafoli Digital a més del seu Projecte professional.

c) Unes Darreres Reflexions

A partir de les diverses sessions de treball realitzades entre l'equip de coordinació i el col·lectiu docent de cada assignatura a nivell individual, i tot el col·lectiu de professors de les tres assignatures i l'equip de coordinació del Practicum de Pedagogia hem estat reconeguts a la Universitat de Barcelona com a PRAXIS, grup d'Innovació Docent i de recerca.

La nostra finalitat principal se centra en la reflexió i treball al voltant del Practicum del Grau de Pedagogia, en el seu triple vessant d'innovació docent, de recerca i de difusió respecte aquesta important matèria. Ho avalen tant els diversos projectes atorgats com els nombrosos documents de difusió; ja que entenem que des de la Facultat hem de ser font innovació, emprenedoria i cohesió social del territori, i el *Practicum* ha de ser un agent de co-transferència entre la universitat i la societat professional.

MODELOS FLEXIBLES DE FORMACIÓN: UNA RESPUESTA A LAS NECESIDADES ACTUALES

5. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- Aneas, A.; Vilà, R.; Rajadell, N. (2013). Entornos de desarrollo y aplicación de las competencias del graduado en Pedagogía. Del prácticum al empleo. *Reflexão & Ação* v. 21, n. 1, 12-26.
- Aneas, A.; Rajadell, N.; Renom, M.A. y Armadans, I. (2013). Practicum: transición, transdisciplina y transformación. *Actas XII Symposium Internacional sobre el prácticum y las prácticas en empresas en la formación universitària “Un Practicum para la formación integral de los estudiantes”*. Poio, Pontevedra: ISBN 978-84-8408-719-0, cap. 12.
- Aneas, A.; Millan, D.; Noguera, E.; Rajadell, N. y Vilà, R. (2012). Procediments:
 - Oferta General. <http://diposit.ub.edu/dspace/handle/2445/33733>
 - Pràctiques autoassignades. <http://diposit.ub.edu/dspace/handle/2445/33734>
 - Reconeixement. <http://diposit.ub.edu/dspace/handle/2445/33736>
- Aneas, A.; Millan, D.; Noguera, E.; Rajadell, N. y Vilà, R. (2012). Conclusiones Grup de Treball. II Jornades Construint el Pràcticum de Pedagogia. <http://diposit.ub.edu/dspace/handle/2445/33739>
- Aneas, A.; Millan, D.; Noguera, E.; Rajadell, N. y Vilà, R. (2012). Pràctiques externes Grau de Pedagogia: Guia per l'alumnat. <http://diposit.ub.edu/dspace/handle/2445/33740>
- Aneas, A.; Millan, D.; Noguera, E.; Rajadell, N. y Vilà, R. (2012). Indicadors de qualitat: Les nostres organitzacions de pràctiques tenen alguns d'aquests indicadors. <http://diposit.ub.edu/dspace/handle/2445/33742>
- Aneas, A.; Millan, D.; Noguera, E.; Rajadell, N. y Vilà, R. (2012). Valoracions del seminari de pràctica reflexiva. <http://diposit.ub.edu/dspace/handle/2445/33743>

MODELOS FLEXIBLES DE FORMACIÓN: UNA RESPUESTA A LAS NECESIDADES ACTUALES

- Aneas, A.; Millan, D.; Noguera, E.; Rajadell, N. y Vilà, R. (2012). Si ja heu ofertat places de pràctiques anteriorment. Comencem el procés !.
<http://diposit.ub.edu/dspace/handle/2445/33745>
- Aneas, A.; Millan, D.; Noguera, E.; Rajadell, N. y Vilà, R. (2012). Guia de Pràctiques Externes del Grau de Pedagogia UB per a les organitzacions. Dipòsit digital de la UB.
<http://diposit.ub.edu/dspace/handle/2445/32365>
- COPEC (2006). Codi de Deontologia del Col·legi de Pedagogs de Catalunya. Normes d'actuació pedagògica. [En línia]. [Consulta: 18 de gener de 2014]
- Millan, D.; Vilà, R.; Aneas, A.; Rajadell, N. y Noguera, E. (2013). Conclusiones del cafè de coneixement. Pràctiques Externes del Grau de Pedagogia. Dipòsit digital de la UB.
<http://hdl.handle.net/2445/48466>
- Vila, R.; Rajadell, N.; Burguet, M. (2013). Innovación Docente en el Practicum de Pedagogia de la Universidad de Barcelona. Actas XII Symposium Internacional sobre el prácticum y las prácticas en empresas en la formación Universitaria “Un Practicum para la formación integral de los estudiantes”. Poio, Pontevedra: ISBN 978-84-8408-719-0, cap. 14
- Vilà, R.; Burguet, M.; Aneas, A.; Rajadell, N.; Noguera, D.; Millan, D. (2013). El Pràcticum al Grau de Pedagogia de la Universitat de Barcelona: el mapa de la professió, la pràctica simulada i la immersió en una organització.
<http://revistes.ub.edu/index.php/REIRE/article/view/716>
- Vilà, R. i Aneas, A. (2013). Los seminarios de práctica reflexiva en el Prácticum de Pedagogía de la Universidad de Barcelona. Bordón, 65 (3), 165-181.
- Vilà, R.; Aneas, A.; Burguet, M.; Millán, D.; Noguera, E. i Rajadell, N. (2012) Guia de Pràctiques Externes del Grau de Pedagogia UB per a les organitzacions. Dipòsit Digital de la UB: <http://hdl.handle.net/2445/32365>.